

Nenad Tomović*

Univerzitet u Beogradu, Filološki fakultet
Srbija

**BORIS HLEBEC: SRPSKO-ENGLESKI REČNIK ETIMOLOŠKIH PAROVA,
BEOGRADSKA KNJIGA, BEOGRAD, 2010, STR. 173**

Prikaz

UDC 811.163.41'374=111(049.3)

Iako se u stručnim časopisima najčešće mogu pročitati prikazi stručnih ili opštih rečnika, ovaj članak posvećen je etimološkom rečniku koji predstavlja novitet u savremenoj leksikografiji. Za razliku od mnogih radova i rečnika koji registruju anglicizme u nekom jeziku, cilj ove publikacije, prema rečima autora, jeste „da pokaže kako je u davna vremena na saksonski, neposredni predak engleskog jezika [...] uticao stari zapadnoslovenski, kojim su govorili neposredni preci današnjih Lužičkih Srba (ili Sorba) i Poljaka.“ Ukratko, u centru pažnje autora je želja da ukaže na slučajeve kada na polju leksike postoji slovenski uticaj na saksonski, a kroz njega i na današnji engleski jezik. Osim toga, u rečniku su obrađene i mnoge druge srpske i engleske reči koje imaju zajedničko poreklo.

Rečnik se sastoji iz tri celine – kratkog *Predgovora*, *Uvoda* i dela sa odrednicama. U *Uvodu* se mogu naći opšte informacije o jezičkim kontaktima iz dijahronijske i istorijske perspektive, o nekim terminima koji se koriste u istorijskoj lingvistici, antropologiji i još nekim disciplinama, primeri koji ukazuju na zajedničko poreklo nekih reči, neke od bitnijih postavki istorijske lingvistike, kao i deo o glasovnim promenama. Subjektivan utisak autora ovog prikaza jeste da se *Uvod* najlakše može opisati kao sažetak onoga što je najbitnije znati o istorijskoj lingvistici, a koji može biti koristan kako lingvisti koji koriste rečnik, tako i laiku koga zanima ova problematika.

Već na prvi pogled se može uočiti da su članci pisani jasno, bilo da govorimo o jezičkom aspektu, bilo tipografskom. Jezik članaka je dovoljno jednostavan i razumljiv prosečnom čitaocu koji nije lingvista po obrazovanju. S druge strane, svaki članak je pisan u skladu sa konvencijama ove vrste leksikografije, uz navođenje izvora, različitih tumačenja ili stavova samog autora zasnovanih na raspoloživim podacima, utemeljenim analogijama ili poznavanju ostalih jezika. Kako je još u *Predgovoru* navedeno, autor je „nastojao da izbegne Prokrustovu postelju jednoobrazne dužine“ rečničkih članaka, jer je svakom članku data količina prostora potrebna da bi se valjano opisala veza između dve reči koje se porede. Uprkos različitoj dužini pojedinačnog članka, koji može zauzimati

* Univerzitet u Beogradu, Filološki fakultet, Studentski trg 3, Beograd; email nenad.tomovic@fil.bg.ac.rs

samo nekoliko redova, ali i celu stranu, stiče se utisak da je svaki par reči dobio prostora koliko zaista i zavređuje ili u skladu sa raspoloživim podacima.

Iako ovaj rečnik poseduje parove za koje je već poznato da imaju zajedničko poreklo, kao npr. *mleko*: *milk*, *đavo*: *devil*, *vuk*: *wolf* ili *svinja*: *swine*, njegova najveća vrednost jeste u tome što centralno mesto zauzimaju parovi iz srpskog i engleskog o čijem se zajedničkom poreklu nije mnogo znalo ili pisalo. Tako, na primer, autor dovodi u vezu i sledeće parove – *baškariti se*: *bask*, *bećar*: *bachelor*, *gnječiti*: *knead*, *jaram*, *rame*: *arm*, *roštilj*: *roast*, *topao*: *tepid*, *udova*: *widow*, *čeljad*: *child* i mnoge druge.

Šta je zajedničko ovakvim parovima i zbog čega se mogu dovesti u vezu? Da bismo odgovorili na ovo pitanje, uz dozvolu autora prenećemo neka objašnjenja i argumentaciju za njih. Na primer, par *gnječiti*: *knead* potiče od praindoevropskog korena **gen-* ('stiskati se'), kao i praslovenski glagol **gnet-*, odakle potiču srpski oblici *gnjesti*, *gnječiti*, *gnjetav* i *gnjecav*, kao i pragermansko **kned-*, odakle je nastalo staroenglesko *cnedan*, odnosno savremeni glagol *knead*. Kao ilustracija je zanimljiv i par *jaram*, *rame*: *arm*, čije poreklo vodi od praindoevropskog korena **ar-*, koji znači 'spojiti, pričvrstiti'. Ovaj oblik se u latinskom pojavljuje u imenicama *armus* ('rame') i *arma* ('oruđe, oružje; oprema', tj. ono što se nosi na ramenu). Kako autor dalje navodi, u praslovenskom se razvilo *j*, a na kraju slogova poluglasnici, odakle je nastalo **jarьтъ*. S druge strane, engleski oblik *arm* ('ruka') potiče od pragermanskog **armaz*, dok se *arms* ('oružje') preko starofrancuskog vezuje za latinski oblik *arma*. Isti praindoevropski koren dao je i praslovenski oblik **ormo*, koji je predak domaće reči *rame*. Zanimljivo je spomenuti i par *roštilj*: *roast*, kod koga srpski oblik potiče od italijanskog *rastello*, iz čega sledi da je krajnje poreklo ove imenice latinsko, dok engleski oblik *roast* takođe potiče iz latinskog, premda je u procesu pozajmljivanja učestvovalo više jezika posrednika.

Uprkos tome što je u mnogim primerima sasvim moguće dovesti parove u vezu jer na to upućuje više izvora, postoje i oni gde je njihovo poreklo samo na nivou pretpostavke. Naravno, autor ovo nedvosmisleno i navodi, a takvi parovi mogu biti dobra polazna tačka za neka dalja etimološka proučavanja.

Ukoliko se udaljimo od parova i pogledamo rečnik kao celinu, primetićemo da je građa zasnovana na većem broju relevantnih izvora u koje spadaju etimološki rečnici, dela iz oblasti istorijske lingvistike, istorije i ostalih nauka i disciplina relevantnih za ovu oblast. S druge strane, jezik kojim su obrađivani rečnički članci dovoljno je jednostavan da bi ga shvatio i laik, a autor je, kako sam kaže, ponekad uzimao slobodu i da se našali.

Opšti utisak o obradi rečničkih članaka jeste da su veoma precizno izloženi, tako da čitalac uvek može biti siguran u stepen izvesnosti sa kojim se tvrdi da dve lekseme imaju zajedničko poreklo. Mnogi parovi potkrepljeni su istorijskim činjenicama, srodnim oblicima koji se mogu naći u drugim jezicima, rekonstruisanim oblicima od kojih je neka leksema nastala, izgovorom pojedinih oblika, jezičkim zakonitostima i analogijama na

kojima se neka pretpostavka zasniva, kao i mnogim drugim korisnim informacijama. Osim toga, članci su napisani tako da se ne svode samo na navođenje oblika, već se svaki daje potpuno obrazloženje onoga što je napisano. Za članke se može reći i da imaju „demokratski“ karakter, jer autor ih često formuliše kao diskusije, navodeći različita mišljenja i tumačenja, omogućujući time čitaocu da se opredeli za zaključak o nekom paru i da sagleda argumente u prilog jedne ili druge pretpostavke o poreklu lekseme. Ovakav postupak samo još više naglašava objektivnost autora, koji na taj način u spornim slučajevima pruža uvid u različita mišljenja i izbegava jednostrano opredeljivanje za samo jedno tumačenje i otvara mogućnosti za istinsku razmenu mišljenja.

Za kraj prikaza navešćemo i najveće kvalitete ovog rečnika. U prvom redu, radovi i publikacije koji se bave ovakvom vrstom odnosa između srpskog i engleskog su malobrojni, tako da je autor uspeo da na relativno malom broju strana dâ veliki doprinos domaćoj nauci o jeziku. Povrh toga, parovi čije je zajedničko poreklo teško dokazati ili kod kojih je ovo poreklo samo na nivou pretpostavke pružaju mogućnosti za nova etimološka ili kontaktološka istraživanja, proučavanja i sagledavanje postojećih informacija u novom svetlu. Konačno, ali ne i najmanje važno, možemo navesti da se pred čitaocem nalazi jedno novo, sveže delo koje se može koristiti u ozbiljnim jezičkim istraživanjima i dati odgovore na dosad neistražena pitanja.